

**Oponentský posudek disertační práce Petera Chvojky Literární hermeneutika jako
iniciace a kontrapozice hermeneutiky filozofické**
(doktorské studium, FF JU, obor Dějiny novější české literatury)

Předložená disertační práce představuje zralé, uvážlivě vytvořené a – vzhledem k tématu – i dynamicky svižné a čtivé dílo, které produktivním způsobem analyzuje a „řeší“ problematiku vytyčenou už v názvu textu. Cestou analytického výkladu zkoumá genetický vztah obou „typů“ hermeneutického myšlení a nabízí celou řadu podnětných postřehů i ucelených výkladových partií, které přispívají k produktivní oborové debatě.

Práce zaměřené na nesmírně vydatné, ale zároveň krajně problematické pomezí styku filozofického diskursu s diskursem literárněvědným se obvykle vyznačují tím, že jejich autoři zauímají krajně angažovanou pozici na jednom či druhém „břehu“ a z této pozice pak poměřují vzdáleného protivníka. Na této práci je proto cenné, že dokáže balancovat kdesi uvnitř této binární opozice; nečteme text filozofa mluvícího o literatuře, ale ani text literárního vědce vypůjčujícího si filozofický aparát. Toho je dosaženo i dalším podstatným rysem práce: poskytnutím adekvátního prostoru hlasům a konceptům myslitelů jiných; práce se opírá o pestré spektrum výkladů, které vytvořili již Chvojkovi předchůdci, a tyto odkazy práci argumentačně i výkladově drží, ale zároveň ji nepřehlucují. Snad jen občas se pečlivá stylizace dostává poněkud do úzkých, kdy citace jednoho myslitele přechází snad až příliš výrazným a umělým stylizačním můstkem k citaci myslitele jiného. Takto se např. v prvním odstavci na str. 38 přejde od Václava Černého k Paulu Veynemu; byť obě myšlenky jsou jistě propojitelné, pocházejí přece jen z autonomních diskursů a myslím, že není třeba vyrábět z hlasů jednotlivých myslitelů jednu sborovou Ódu na radost.

S tím souvisí i další v podstatě pozitivní rys práce, který však upozorňuje i na své limity: obraznost zvoleného jazyka. Autor disertace dává volbou obrazných vyjadřování najevo, že jednak výklad hermeneutické problematiky tímto předvádí i v praxi, jednak tím tematizuje i svoje emotivní angažmá: Téma jej evidentně baví a píšící subjekt řešení problému i jeho verbalizaci prožívá. Opět jen místy ovšem sklouzává tato obraznost k nezřetelnosti či k ornamentalizaci. Vyskytuje se to zvláště v pasážích s náběhem k velkým, apodiktickým soudům. Např.: „Úkolem literatury je na tuto chronologii jakýmkoli způsobem poukazovat, a pokud vyhozena dveřmi, musí oknem zpět vysmát se impériu rozumu“ (s. 31). Zde, jak je snad z izolovaného citátu patrné, obraznost již vyjadřování myslím nepomáhá, ale spíše sdělení zastírá či ještě spíše kamufluje nemožnost „střízlivého“ analytického řešení vytyčeného problému.

Obdobně je jistou daní prožitku, s nímž je téma rozvíjeno a vyjadřováno, i opakovaná potřeba hodnotových soudů; již na straně 19 literární hermeneutika „dobývá“ jisté podloží, na str. 20 autor zmiňuje prorokovu pozici „na kraji hermeneutického bitevního pole“ a tento militaristický filtr, vnímající vývoj hermeneutiky jako boj či souboj, se opět opakovaně připomíná i jinde a vrcholí v tezi, která je koncipována jak královská promluva před bitvou: „Literární hermeneutika musí zvrhnout stávající uspořádání literárněteoretického prostoru“ (s. 148). Nutkavá potřeba hodnocení se projevuje ve spojeních „skutečná hloubka sémiotiky“ (s. 18), „skutečný spisovatel“ (s. 19), „řecký rozum svou šanci nevyužil plně“ (s. 30), Platón má „slabší analytické schopnosti“ (s. 37). „Teprve toto [= Aristotelés – vložil PAB] je autentická filozofie“ (s. 42), „Za toto chvalme Filóna“ (s. 95), „Literární hermeneutika se musí vrátit na [...] křižovatku“ (s. 109), „minela“ a „karambol“ (s. 109), „Jestli někdo plně pochopil [...], pak je to Paul Ricoeur“ (s. 151).

A z odborného zdroje pochází i občasný sklon k floskulím: „Aristoteles předběhl svou dobu“ (s. 41), „Problém je v tom, že [...]“ (s. 47), „guru naší vědecké racionality“ (s. 70), „Klémens Alexandrijský je prototypem věřícího filozofa“ (s. 99), „zjevem naprosto unikátním je“ (s. 110), „není osamělým výkřikem“ (s. 117).

Jisté apodiktické soudy jsou nevyhnutelné již vzhledem k tématu. Peter Chvojka s nimi pracuje takřka vždy uvážlivě a jejich znění je podložené argumentací; čtenář rozumí, proč určité tvrzení právě takto vyhrocuje. Opět ale lze v práci najít pár míst, kde tato podpěrná argumentace chybí a na čtenáře je vychrlena výrazná teze, aniž by ovšem k ní byl doručen jakýkoli podklad, důkaz, argument v její prospěch. A právě takovéto argumenty bych proto rád slyšel alespoň během obhajoby (tato místa eviduji v pořadí, jak je nacházím v lineárním toku textu práce):

1) „Proč literární vědu nyní reprezentují tzv. interpretační metody?“, ptá se Peter Chvojka již na str. 9. A já bych rád slyšel argument podkládající takovéto tvrzení, tedy že literární vědu nyní reprezentují tzv. interpretační metody, pochopitelně včetně specifikace onoho snad až příliš vágního „nyní“.

2) Sémiotika je – bez další specifikace – několikrát používána jako emblém „špatného chlapíka“, v kontrastu k němuž se zjevuje „dobrý chlapík“ – literární hermeneutika. Na s. 70 se mluví explicitně o „naší sterilní a uklidňující sémiotice“. Opět bych rád slyšel důkazy či argumenty, jež podkládají takovéto hodnocení disciplíny, která se – z mého pohledu – produktivně rozvíjí již po více než sto let.

3) „Skutečně je úkolem interpretace odhalit za textem monosémický krystal typu prvního hybatele?“, ptá se Peter Chvojka na str. 109. A ptám se i já, opět stejně: Čím je

podloženo takovéto tvrzení? Kdo „nyní“ dává interpretaci tyto úkoly tak vehementně a autoritativně, abychom je mohli takto paušálně zobecnit?

4) „Veškerá literární věda založená na fenomenologii se chová neliterárně“, tvrdí Peter Chvojka na s. 149. Opět bych chtěl doložit neliterárnost raných prací Iserových i Ricoeurových, Blanchotova *Literárního prostoru* či pozdních prací Zdeňka Mathausera, u nichž o fenomenologickém založení snad nebude sporu.

5) Proč Peter Chvojka redukuje literární interpretaci na úsilí odhalit autorský záměr? Toto interpretační pojetí rozvíjel v posledním půlstoletí, pokud je mi známo, jen E. D. Hirsch a úzká skupinka jeho následovníků. Jinak interpretace směřuje k lecčemu, ale k autorskému záměru, myslím, rozhodně už od dob formalismu ne.

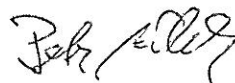
Jazykovým a stylizačním provedením jde o práci vyvedenou velice pečlivě; překlepů i stylizačních škobrtnutí obsahuje minimum. Jeden dílčí rys mi jako čtenáři nicméně výrazně vadí, byť Peter Chvojka není v současnosti zdaleka jediným, kdo se tohoto prohřešku dopouští: Veškeré citáty na úrovni jedné a více celých vět jsou zakončeny citovanou tečkou, k níž je pak v závorce připojen v anglickém stylu zkrácený odkaz ke zdroji; toto zkrácené odkazování je v daném případě plně funkční, ale závorka situovaná za citovanou tečku a za uvozovky se stává jakýmsi volným radikálem, který poletuje textem, aniž by byl do jakékoli věty fixován. Tečka prostě patří až za onu odkazovací závorku, a proto je lepší odpustit si její citování, abychom mohli použít tečku vlastní. Čili nikoli «„[...] života a světa.” (Pokorný 2006: 207) Zjevení syntetizuje [...]» (s. 27), ale: „[...] života a světa” (Pokorný 2006: 207). Zjevení syntetizuje [...]. Jde jistě o detail, ale pře velkém množství interpunkčně neukotvených závorek se pak i osel cítí umořen. Dalšími drobnými prohřešky jsou nesjednocené psaní „Platón“ (např. s. 32 – 37 in passim) a „Platon“ (opakovaně na s. 39) či citát ze slovenského překladu Ricoeurovy *Interpretation Theory*, který je citován česky – nejde tedy, rozumím-li dobře, o citát, ale o vlastní překlad z překladu.

Přiznávám, že hluboce nesouhlasím s řešením, ke kterému práce dospěla. Nesmírně zajímavý, koherentní a produktivní výklad kulturně historického kontextu antické, židovské a křesťanské tradice, sjednocený hermeneutickým zřetelem k roli a smyslu slova, v němž autor projevil erudici filozofickou, religionistickou i historickou, je korunován dle mého soudu laciným a nepřesvědčivým závěrem, že k všenápravě zlořádu soudobé literární vědy poslouží návrat k literární hermeneutice, jak se v dávném historickém období konstituovala. Takovéto řešení à la očistný návrat ke „kořenům“ mi přijde jako akademický kýč; především proto, že – jakkoli souhlasím s pocitem krize a úpadku soudobé západní civilizace, k němuž se práce vrací – navržené řešení se mi jeví stejně produktivní jako řešení Kunderova Jaroslava v *Žertu*

zanořit se do minulosti a žít v ní. V konci práce bych očekával pokus explicitně „vysunout“ a „přenést“ citlivě vyložené tradice literární hermeneutiky do současného kontextu; a právě na toto, zdá se mi, práce až okázale rezignuje. Tento nesouhlas s evangelizujícím „poselstvím“ práce však nijak neznamena, že práci jako celek nevnímám s respektem. Odhlédnu-li od pamfletických posledních stran práce, vnímám zbytek disertace jako výrazně nadstandardní, osobitý, prožitý i promyšlený; předložený na úrovni, která opravňuje publikaci takového textu, jak by to u disertací ostatně mělo být.

Proto práci **jednoznačně doporučuji k obhajobě**, byť na objasnění výše uvedených námitek během obhajoby trvám.

V Praze dne 8. 6. 2012

Prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.

Peter CHVOJKA

Literární hermeneutika jako iniciace a kontrapozice hermeneutiky filozofické
disertační práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Filozofická fakulta

Velkou předností práce Petera Chvojky je způsob, jímž volí přístup ke svému tématu, kterým je vztah obecné hermeneutiky jako výkladu rozumění a teorie textu, orientované na interpretaci textu. Proto se rozhodl zkoumat předpoklady hermeneutiky a takto dospět k jejímu „původu“; protože se přitom ukázalo, že tento původ je trojím, neboť zakotvený v různých filozofických kontextech, jež velmi odlišně chápou „literárnost“ textu a jeho autonomii, lze říci, že nejobecnějším rámcem disertace je cosi, co by se dalo označit jako konflikt filologie s filosofií, přičemž slovo „filologie“ označuje právě takový vztah k textu, který respektuje jeho otevřenost a brání ji proti nárokům filosofie, jež – založená v řecké racionalizaci mýtu – koncipuje ideál homogenity a finální srozumitelnosti. Filologie je tak spíše na straně „řečovosti“ řeči, zatímco filosofie má sklon text překonávat a je bytostně „neliterární“. Jedním z důležitých výsledků předložené práce je poměrně přesvědčivý výklad toho, jak tyto filozofické předpoklady pronikají (v současné době patrně nejvíce vlivem gadamerovské hermeneutiky) do různých moderních teorií literární interpretace.

V souladu s tímto svým zaměřením se autor věnuje analýze tří historických „sémiotik“, antické, židovské a křesťanské. Přitom nijak neskrývá své preference, když proti první klade druhé dvě. Ale tyto preference jsou zdůvodněné: jednak stálým ohledem na respektování „literárnosti textu“ resp. „řečovost“ (pohyb, historičnost porozumění a současně porozumění historičnosti – vesměs momenty, jež v tradiční antické filosofii s jejím „logocentrismem“ absentují), jednak s ohledem na – v tomto případě vlastně ryze filozofický – moment transcendence (v rovině rozumění: otevřenost, přesahy, v rovině širší moment religiozní). Autor velmi dobře ukazuje jisté vnitřní napětí i v antické tradici: „ontologicky potvrzuje to, čemu epistemologicky protiče“ (s. 45). V tradici židovské zase vychází z toho, že jde o způsob myšlení, který se stal inspirací současných filozofických tendencí, zejména pokud jde o motiv cesty, která je cílem, zkušenost „exodu“ a pouště a pod., zejména ale sdružením mýtického, historického a přítomného, což potom implikuje zcela jiný smysl pro „událostní“ ráz dějinného smyslu.

Asi nejdůležitější v kontextu celé práce je rozbor křesťanské koncepce „pojmu jako svědka metafory“, pokud se metafora chápe jako odkaz k „nejzazší referenci“, která už nemá tvar. Tato koncepce sice odkazuje k interpretaci, ale takové, jež není zcela podřízena „logu“ – což je ale velké téma: vzájemná transformace těchto tří sémiotik (precizní výklad Filóna a osudů „alegorického“ výkladu textu). To je také kontext, do něhož zapadá Derrida se svou „dekonstrukcí“ absolutní přezence rovněž i v podobě křesťanské parúzie, proti které stojí u něho myšlení stopy. Rozumím-li dobře, napětí, které je zde patrné, vyplývá z toho, že určitá tendence ve výkladu vtělení navazuje nikoli na „exodus“, nýbrž na řeckou metafyziku. A odtud pak jedna z možných formulací problému, jemuž se celá disertace věnuje, jakož i odpovědi na tento problém, je obsažena na str. 109, kde Peter Chvojka píše: „Literární hermeneutika se musí vrátit na židovsko-anticko-křesťanskou křižovatku ... Interpretace ... musí ukázat, že písmo obnažuje něco, co mluvené slovo zakrývá a nechce přiznat – čas jako exodus člověka od sebe sama.“ Což potom rozvíjí kapitola věnovaná Paulu Ricoeurovi, který „rehabilituje hermeneutiku literaturou“ (s. 152) i úvaha o dekonstrukci.

K celkovému hodnocení disertace: Autor podal pozoruhodný „interpretační“ výkon, jímž si vytvořil jasný základ pro kritiku moderního chápání aktu interpretace; na tomto základě je pak také možné ukázat určité, historicky uskutečněné převrácení hodnot jak ve vztahu k textu, tak ve vztahu k lidskému rozumění: současné pojetí literárnosti či řečovosti je možné chápat jako zapomenutí původního smyslu pro polysémii a situačnost, anebo i jako zapomenutí původnějšího „myšlení difference“.

Při čtení práce mne však napadlo, zda při oceňování dosahu hermeneutiky nepřehlídíme vcelku jednostranně pouze k její gadamerovské (to jest heideggerovské) verzi a není-li škoda, zůstává-li stranou například hermeneutika právní (Emilio Betti a jiní): gadamerovská hermeneutika nezastře svůj hegelovský podklad, ten ale

v hermeneutice právní není – a v obou případech jde o problém interpretace, třebaže v odlišných kontextech a s odlišnými cíli.

Práce je velmi důkladná, posouzení některých kapitol by vyžadovalo specialistu, nicméně je zřejmé, že argumentace je velmi dobře podložena znalostí příslušných textů. Autor obhajuje jistou tezi: zasazení problému rozumění do rámce „náboženské zkušenosti“ či lépe řečeno religiozity je nutný předpokladem restituace původního smyslu „interpretování“. To je teze, jejíž oprávněnost by bylo nemoudré popírat, a skutečně je pravda, že Derridova dekonstrukce leckde na tento předpoklad – spíše však implicitně – navazuje. Stejně jako na něj navazuje svou „praxí“. Teze sama je však pozoruhodná tím, že nabízí určité hledisko, jehož zorným úhlem lze lépe rozumět i určitým zcela současným filosofickým konceptům. V tomto ohledu (ač nikoli závěry) se stýká například s Iserovou knihou *The Range of Interpretation*, která se rovněž vrací ke kořenům a která – svým ústředním pojmem „liminal space“ – rovněž hájí polysémičnost a otevřenost rozumění jako klíčovou zkušenost „literárnosti“.

Pokud jde o antickou tradici, byl bych asi obezřetnější, neboť není zcela jednoduše hellénistická filosofie (například právě stoikové, kteří jsou pro toto téma velmi důležití a jimž proto autor věnuje zvláštní podkapitolu) je do značné míry nesouměřitelná s Platónem a Aristotelem, a to i pokud jde o chápání „znaku“ či „logu“ (a vůbec je velký problém s pojetím božského u hellénistických filosofů). To autor všechno dobře ví a na příslušných místech na to upozorňuje, ale možná by bylo dobré pokusit se chápat stoiky nejen na pozadí židovské tradice. I u nich je například velmi zvláštní koncepce osoby/individua/subjektu: mudrc je ten, kdo dokáže být „na roveň“ událostí, jež se mu přiházejí – neinterpretuje je, hledá v nich to věčné, které se díky jedinečnosti, nahodilosti, tedy historičnosti v události nějak, v nějakém ze svých aspektů manifestuje.

Chci tím říci, že předložená práce je velmi kvalitní, a právě proto podněcuje k dalším otázkám. V neposlední řadě i proto, že autor má určitý záměr, ale neprosazuje jej za každou cenu, spíše se jej snaží obhájit tím, že jej konfrontuje s jinými přístupy, tedy že si svou práci neusnadňuje.

Práci pokládám za výbornou a doporučuji ji k obhajobě.

Prof. Miroslav Petříček Dr.
Ústav filosofie a religionistiky FF UK

8.VI. 2012